

דף לג

'קרובין בנשותיהן ונשותיהן גוססות'. רש"י פירש שהעדים קרובים זה לזה. [ולפי"ז לאו דוקא ששתי הנשים גוססות אלא גם אם אחת גוססת, שאם הגוסס נחשב כמת שוב אין כאן קורבה בין העדים (מאירי ועוד). ואפשר שנקטו כן לרבותא, לומר שאעפ"י שמסתבר שאחת מהן תמות שהרי רוב גוססים למיתה, באותה שעה אנו דנים אותם קרובים, שהגוסס כחי הוא לכל דבריו (ריטב"א). וע"ע אילת השחר; רש"י; שו"ת בית יעקב ט; שו"ת ר"י מסלוצק מג ועוד].

ור"ח ורמב"ם מפרשים שקרובים לבעל הדין [ומובן שנקטו 'גוססות' דוקא, שאילו אחת מהן גוססת הרי גם אילו היינו דנים אותה כמתה עדיין יש כאן עד אחד פסול, וא"כ העד השני מהכת הראשונה חייב, מפני שלא השאיר שני עדים כשרים. רמב"ן]. וצריך לומר שמדובר שבשעת ראיית העדות עדיין לא נשאו, שאם באותה שעה שראו כבר היו קרובים – הרי לעולם אינם כשרים להעיד, שתחילתו וסופו בכשרות בעינן (ראשונים).

לפרש"י, הקשו האחרונים (תורת חיים חו"ב ואיה"ש), מדוע העד הראשון חייב הרי גם בלעדיו יש שני עדים, כי כל עד מהכת השניה יכול להצטרף עם העד של הראשונה. ולכאורה צ"ל שמדובר שכפרו שני עדי הכת הראשונה בבת אחת, שאף אחד מהם אינו יכול להיפטר בטענה שנסארו שנים, שהרי ראה שגם חברו כפר. ודומה לשלשה עדים שכפרו בבת אחת, שחייבים. ויש לומר לפרוש הר"ח שלכך נקטו 'קרובין בנשותיהן' ולא 'קרוב' (כן העירו בתו"ט וביד יהודה) – כי אם רק אחד קרוב, היה העד הראשון מהכת הראשונה פטור.

'משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שיש לי ביד פלוני...'. לשון 'אם לא' צריך באור [ע] דיוק הגמרא לעיל כט. 'שבועה שראיתי לא קאמר...'] – וכנראה שהמשביע אחרים ענינו קללה [ד'ארור'] – בו שבועה. להלן לו. ועל קללה שייך לשון 'אם לא' (גליונות קהלות יעקב).

ובזה יוכל להתפרש לשון הכתוב (כפי שמובא מספר דברי שאול): 'שמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו', שלכאורה המלים 'אם לוא יגיד ונשא עונו' באות כמאמר המוסגר ובדרך אגב לנושא העיקרי שאם שמע קול אלה חייב להביא קרבן, והרי אין הדבר כן – אלא יש לומר שכל זה מדברי המשביע: 'שמעה קול אלה, ומהו אותו קול: 'אם לא יגיד – ונשא עונו', שהשביעהו ושיגיד ואם לא יגיד ישא עונו. ואבוהון דכולהו שבועת האלה שבסוטה: 'והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך וגו''. וכן משמע בפירוש ר"י בן מגאש להלן לה סע"ב.

אמנם לשון המשנה יכול להתפרש בפשיטות גם בלאו הכי, שאומר להם הריני משביעכם שאינכם יודעים לי עדות – אם לא תעידוני, אבל אם תבואו עתה להעידני – איני משביע. ולא ידענא מאי קשיא ליה שהוצרך לפרש לענין קללה.

'איבעיא להו משביע עדי קנס מהו... כיון דאילו מודה מיפטר לאו ממונא קא כפר ליה...'. נראה שאף אם היה סיפק ביד העדים להקדים ולהעיד קודם שהיה חברו מספיק לבוא ולהודות, אעפ"כ פטורים כיון שאילו היו משהים עדותם היה יכול להודות ולהיפטר, הלכך אינם חייבים (עפ"י הרוש"ם ובאורים).

יתכן להוסיף שאפילו אם היינו יודעים בודאות גמורה שלא יודה, עצם האפשרות להיפטר ע"י הודאה מהוה סימן שחייב קנס אינו מוחלט עדיין ואין כאן אלא זכות תביעת העמדה בדין ולא חיוב ממון ממש. וכן יש לדייק בלשון ר"י בן מגאש ובלשון הרמב"ם שבועות ט, ד. וכ"מ באבי עורי הל' גניבה ג, ח-ט.

'תא שמע, משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שיש לי ביד פלוני נזק וחצי נזק, והא חצי נזק קנסא הוא?'. משמע שנקטו כאן כהנחה פשוטה שלדעת הפוסט מודה בקנס ואחר כך באו עדים,

פטור אפילו אם לא חייב עצמו בכלום כשהודה [כגון בקנס דחצי נזק, שכשמודה בדבר – פטור מכלום. וכן להלן לענין מוציא שם רע, שבהודאתו פטר עצמו מכלום. לאפוקי הודה שגנב, שבהודאתו מחייב עצמו בקרן]. וזה שלא כדעת רב המנונא אליבא דרב, וכן דעת רבי יוחנן (בב"ק עה). שאם הודאתו אינה מחייבתו – אינו נפטר כשבאו עדים אחר הודאתו (והכי קיימא לן).

– כן העיר המשנה–למלך (גניבה ד,ח), וכתב שסוגיתנו הולכת בשיטת שמואל שם, ולדבריו לחכמים פטור גם באופן שלא חייב עצמו. אלא שהקשה על סתירת דברי הרמב"ם שפסק כרב המנונא, שכשלא חייב עצמו לא נפטר, ומאידך פסק שהמשיב עדי קנס – פטורים, והלא בחלק מן הקנסות אין הודאה המחייבת את עצמו ולא ייפטר בהודאתו.

גם גוף דבריו צריך באור, מנין לנו לומר ששמואל חולק על רב המנונא בנקודה זו. (וכן הקשה בשער המלך הל' עבדים ה,יז וע"ש בהרחבה). ועוד, לפי"ז סברות רב ושמואל מתהפכות מן הקצה אל הקצה, שלרב (אליבא דרב המנונא), לראבר"ש פטור אלא ברעה עדים הממשמשין ובאים, ולרבנן חייב בכ"ג שלא מחייב עצמו, ולשמואל לראבר"ש חייב, וכן נקט שמואל עצמו, ולרבנן פטור בכל אופן. וצ"ע.

הנצי"ב בחידושיו כתב שיש לחלק בין חצי נזק וכדומה, שאין בהודאתו שום חיוב, שבאופן זה אם הודה פטור אפילו אם באו עדים אח"כ, ובין מקרה שאמר בהתחלה 'לא גנבתי' כדי להיפטר מקרן, ורק לאחר שבאו עדי גניבה בא והודה על הטביחה – שבאופן זה אין הודאתו פוטרתו שהרי ראינו שרצה לפטור עצמו מקרן. וכבר קדם לתרץ כן המהרש"ל (ים של שלמה בב"ק פ"ז ו), ובדרך קרובה כתב בחזון איש (ב"ק יח,ח).

ובאבי עזרי (גניבה ג,ט-ח) הביא לתרץ שאף כי הודאה כזאת אינה פוטרת – זהו משום שאין נחשבת 'הודאה' לפטור אלא כשחייב עצמו, אך בעיקר הדין הקנסות כולם שוים הם, שאינם נחשבים ממון גמור אלא לאחר העמדה בדין (ע"ש בבאור הענין, וע"ע באר יעקב לגר"י אריאלי סי' לט). תירוצו נוסף כתב בשו"ת נודע ביהודה (תנינא אה"ע כג), שבכך שמודה ששורו נגח, מחייב את עצמו לענין זה שאם יגח שוב ושוב – ייעשה מועד.

אלא שעדין קשה מהמשך הסוגיא במודה שהוציא שם רע, והלא שם אינו מחייב עצמו בכלום – ומהו הוכיח בספר אפיקי ים (ח"ב מב,ב) שאף על פי שהמודה נפטר מן הקנס, לא נפטר מחיובו לקיימה תחתיו כל ימיו ולא יוכל לגרשה ללא רצונה, כי חיוב זה אינו בגדר קנס שייפטר ממנו בהודאתו (והביא כן מהרדב"ז), הלכך בהודאתו הוא מחייב עצמו בשאר ובכסות לכל ימיו.

'בחצי נזק צרורות... תשלומי כפל – משום קרנא. ותשלומי ד' וה' – משום קרנא. שאנס איש פלוני ופתה את בתי – משום בושת ופגם'. תימה הלא פשט המשנה אין במשמע כן ומדוע דוחק עצמו להעמיד בכך ומסתפק בדין משיב עדי קנס, יעמיד המשנה כפשוטה ולא יסתפק כלום – יש לומר מכך ששנה התנא כל אלו שאפשר להעמידם בדברים שאין בהם קנס, ולא שנה מוציא שם רע ושלישים של עבד שאין בהם דבר זולת קנס, משום כך יש מקום להסתפק שמא משיב עדי קנס פטורים. או גם מפני שישנם תנאים (להלן לה) הסוברים משיב עדי קנס פטור, ואף רבי עקיבא סובר כן – לכך נוח לגמרא להעמיד המשנה כרבי עקיבא אפילו בדוחק (תורת חיים).

'תשלומי כפל – משום קרנא... משום בושת ופגם'. הלכך כשתובע את העדים שיעידוהו גנבה או על אונס, בסתם נכלל בתביעתו חיוב ממון של קרן ובושת ופגם, הלכך חייבים [שאינן בדעתו שיעידו עתה רק על תביעת הקנס ולהטריחם לבוא לבית דין פעם אחרת להעיד על הממון] (עפ"י ריטב"א. וכ"ה ברמב"ם ט,ה).

'מאי קמשמע לך, כולה ממונא הוא...' אבל אם קנס ניחא, ששנה את כולם כדי שנדע שהמשיבוע עדי קנס חייבים, שאילו היה שונה אחד מהם היה ניתן להעמידו בממון. [אף על פי שהיה יכול להשמיע שלשים של עבד, ואז לא היה מקום ספק – יש לומר שנוק וחצי נוק וכל השאר, שנויים תמיד יחדיו הלכך נוח לו לתנא לשנותם] (עפ"י חדושים ובאורים).

(ע"ב) 'משיבוע אני עליכם אם לא תבואו ותעידו שאני כהן...' הרי אלו פטורין. ואם כרוך בעדות זו ענין ממוני, כגון שקיבל מתנות כהונה ולויה ובהימנעותם להעידו – יצטרך להחזירם, או אם מכר דבר על מנת שהוא כהן – נראה שחייבים (חדושים ובאורים. וע' בשו"ת באר יצחק יו"ד כה).
ואם כוונתו בתביעתו על דבר אחר, אלא שיש בעדותם גם נפקותא ממונית – הרש"ש (לעיל בע"א) כתב לחייב, ובאילת השחר הוכיח מדברי הריטב"א שאינו חייב אלא אם תובע להעיד לו גם בשביל הממון.

'כבא בהרשאה...' הראשונים ז"ל האריכו כאן דיני הרשאה. וע"ע במובא בב"ק ע.

'אואין דרוצח יוכיחו... אואין דסוטה יוכיחו.' הגם שאין אדם דורש גזרה שיה מעצמו אלא אם קיבלה מרבו, ואם כן מה מקשה, יאמר שלא היתה הקבלה אלא ללמוד שבועת עדות מפקדון. אך פירוש הדברים הוא שנתקבלה גזרה שיה לדרוש תיבה מסוימת, אבל הבחירה ביד החכם לדרוש ממקום זה או ממקום אחר, כפי הנראה לו ביותר לפי דמיון הפרשיות. וכן יש לפרש בכל מקום כיוצא בזה (מאירי. וכ"כ הראשונים בכמה מקומות – ע' במובא לעיל ז.).

'ראיה בלא ידיעה כיצד, מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני. יבוא פלוני ופלוני ויעידו – זו היא ראיה בלא ידיעה.' פירשו הרמב"ן והרשב"א ועוד ראשונים שהטעם לחייבם קרבן שבועה מפני שעדותם מחייבתו לשלם על פי דין, מאחר שהוחזק כפרן בכך שאמר לא היו דברים מעולם ועתה שמעידים מנית בפנינו, שוב אינו נאמן לומר פרעון היה וכד'. אבל לולא שהיה מחויב מן הדין, כגון מי שאמר לחברו אשלם לך כך וכך אם יעידו עדים על דבר מסוים – אין זו עדות ממון המחייבת קרבן שבועה. (וכן פירש הרמב"ן אף בדעת רש"י. אך ברשב"א נראה שהבין ברש"י כפשוטו שגם באופן שמתחייב שלא מן הדין העדים חייבים).

דף לד

'נאמר כאן תחטא ונאמר להלן תחטא, מה להלן אינו מדבר אלא בתביעת ממון אף כאן אינו מדבר אלא בתביעת ממון.' פירוש, להלן בשבועת הפקדון כתוב כי תחטא ומעלה מעל בה'. מלים אלו משמשות ככותרת וכלל לפרשה, שמדובר בה על חטא כלפי חברו (וכחש בעמיתו) ועל חטא כלפי ה' (ונשבע על שקר), וזהו פשט הכתוב כי תחטא – בדברים שנוגעים לחברו, ומעלה מעל בה' – זו השבועה שנשבע על שקר ומחלל שם קדשו. אף כאן – בשבועת העדות – קיימות שתי בחינות אלו: כי תחטא – ההכחשה בעמיתו שאינו יודע לו עדות, שבזה גורם לו נזק איבוד ממון. ועוד ושמעה קול אלה – שנשבע על שקר. נמצינו למדים שמלבד איסור שבועת שקר יש כאן גרימת נזק לחברו, ועל כרחך בדברים שבממון (עפ"י משך חכמה ויקרא ה, ב).